

Kodály: Magyar rondójának előélete

A mű létrejöttének története egy levéllel kezdődött, amelyet egy író – Móricz Zsigmond – írt egy zeneszerzőnek – Kodály Zoltánnak, s feltehetően küldönc kézbesített az Áldás utca 11. szám alatti házba.

1917. július 7.

Igen tisztelt Uram: nagyon szeretnék Önnel találkozni. Nem tudom Reinitz Béla beszélt-e Önnek arról, hogy nagyon meg akarom kérni, vállalja el egy darabom fő jelentének zenei megcsinálását. Népjelent, népdal s muzsika mégis lehet talán valamit kezdeni vele. Ha készsége van erre, s nincs egyéb dolga, legyen oly jó, ma délután 3-4 óra között a Szabadság kávéházban találkozunk. Ha ez lehetetlen volna, tessék ugyanakkor telefonálni oda nekem.

Szíves és meleg üdvözlettel kész híve Móricz Zs

Kodály, aki ez időben Bartókkal együtt a katonadalok gyűjtésével, rendszerezésével volt elfoglalva, könnyen kötélnek állt, és 1917. augusztus 12-én már be is küldte a Nemzeti Színházba a kottát. Az íróval való együttműködés szerzőjogi és anyagi keretét egy valószínűleg Móricz által fogalmazott „Kodály-nyilatkozat” mutatja. Keltezése 1917. augusztus 27.

„Van szerencsém értesíteni, hogy a mai napon átadtam Önnek azt a muzsikaanyagot, melyet Pacsirtaszó című színdarabjához készítettem. Ez a zenei anyag részben népdalgyűjtésem s népzene gyűjtésem anyagából való, részben eredeti költeményem, illetve szerzeményem.”

Átengedi a szerzői és kiadói jogokat, de további részesedést kér „a darab esetleges sikere esetén”, illetve jubiláris előadások alkalmával további honoráriumot helyez kilátásba.

„A zene egyes részeit jogom van saját műveim kiadásába tetszésem szerint, a színdarab címének feltüntetésével, bármikor fölvenni.”

Néhány évet előre ugorva elmondhatjuk: ez meg is történt a *Fáj a szívem* beillesztésével a *Négy dal* opus-szám nélküli kötetébe. A szerzőtársak közötti megegyezés fonalát a zeneszerző vehette fel újra, feltehetően már a dal tervezett (1925-ben be is következett) kiadása érdekében. Móricz levele 1924. III. 2-i keltezéssel tisztázza a szerzőjogi viszonyokat:

„Kedves Zoltán, a 'Pacsirtaszó' c. darabomhoz írott dalaidnak-muzsikádnak semmiféle kiadói, s előadói jogát nem tekintem magaménak. Ugyhogy ugy a zenével, mint a szöveggel rendelkezél szabadon, s teljes tulajdonjoggal. [Csak a színpadi előadásra kéri a felhasználást lehetőségét.] [...] kiadásra vagy dobogón való előadásra, vagy bármi lehető más értékesítésre csak Kodály Zoltánnak van joga.”

Visszatérve a történetben: a bemutatóra 1917. szeptember 14-én került sor a Nemzeti Színházban. Hamar megmutatkozott, hogy az idézett

szerződés túlságosan optimista volt a darab sikerét illetően, mert tíz előadást sem ért meg. A színlap tanúsága szerint „*A tánczenét saját népdalgyűjtéseiből összeállította és hangszerelte, a II. felvonásbeli eredeti dalt szerezte: Kodály Zoltán.*”

A megjelent színdarab egyik jegyzete kicsit pontosabban jelölte meg a zenei vonatkozásokat: „*A második felvonás kísérő zenéjét írta Kodály Zoltán népzene-motívumokból, a 'Fáj a szívem' kezdetű dal eredeti szerzése.*”

Molnár Antal a bemutató után negatívumával dicsérte a zenét a Zenei Szemlében:

„*A realiztikus csárdás-potpourri nem nevezhető hatalmas alkotásnak, de éppen az volna a legnagyobb hibája, ha kirívó lenne, és éppen az a legnagyobb kiválósága, hogy annyira hozzásimul a darabhoz, tökéletesen nyújtva a kellő helyi koloritot. Kodálynak dicséretére válik, hogy nagy művészetét ennyire stílusosan alá tudta rendelni az író céljainak...*”

A darab igen csekély sikere megkönnyíthette Kodálynak a zenei anyag jelentős részének azonnali hasznosítását. 1917 szeptember közepén Bartók kap értesítést a bécsi Cs. és Kir. Hadügyminisztérium Zene-történeti Központjától, hogy katonazenét, katonadalokat középpontba állító hangversenyt rendeznek. Az 1918. január 12-én Bécsben megtartott hangverseny magyarországi műsor részében helyet kapott egy kiszekarra írott Kodály-mű is *Alte Ungarische Volksweisen (Régi magyar népdalok)* címen, tehát nem „*Régi katonadalok*”, amint általában emlegetik – a koncert katonai tematikáját rávetítve a darabra!

A Neue Freie Presse, 1918. január 13-án így értékelte az új darabot:

„*A régi stílust olyan 'népdalok' példázták Kodály Zoltán vonósokra és négy fafúvásra [két klarinét és a Fináléban még két fagott] írott, jótékonyan egyszerű feldolgozásában, amik között felettébb szépségesek is akadnak [...] Kodály professzor feldolgozása aláhúzza ezt az egzotizmust a zenekari aláfestésekben, amelyek mintha régebbi nemzeti kísérőhangszerek hangzásbeli sajátosságait utánoznák, például bizonyos egyenesen modern hatást keltő kettős akkordjaikban és szecessziós ritmusáiban.*”

Bartók egy 1918. január végén belényesi román barátjához, Bușiția Jánoshoz írt levelében foglalta össze az esemény jelentőségét: „*Végre egyszer 'valódi' magyar népdalokat is hallhatott az a néhány bécsi zenész, aki véletlenül belécsöppent a pénz- és egyéb-arisztokraták társaságába.*”

Lássuk most már magát a művet, a *Magyar Rondót*, mely Bónis Ferenc véleménye szerint „*technikai előtanulmány volt a Marosszéki táncok (1930) meg a Galántai táncok (1933) zeneköltői remekléseihez.*” Ez annyiban is igaz, hogy a Coda duhaj tánca egyszer csak megtorpan, s lírai karakterrel visszaidéződik a téma. Így van ez a *Galántai táncok* végén, de még a *Páva variációkban*, a *Concertóban*, sőt a *Trió-szerenád*-ban és a *Pünkösdlőben* is. Úgy látszik a nosztalgikus, melázó visszatekintés penultima pillanata fontos formai-dramaturgiai kritérium lett Kodály műveiben.

Kovács János részleteket kutató-bemutató tanulmányában a kísérőzene 5. számát így írja le: „négypilléres rondó három trióval és közvetlenül a 6-os szám következett rá; a bécsi verzió kibővül egy Codával”, a 11. számmal. A szerző életében kiadatlan maradt a darab, csak 1976-ban jelent meg a bécsi anyag alapján a Zeneműkiadónál a zenekari változat, már *Magyar rondó* címen.

Zenei anyaga a népzenei forrásjegyzék szerint szinte minden tájegységről, ahol Kodály népzeneét gyűjtött, tartalmaz dallamokat részben katonadal-szövegekkel.

Téma: Gice (Gömör, 1913) és Zsére (Nyitra, 1911)

Közjátékok: 1. Kassa (Abaúj, 1916.) és Nagyszalonta (Bihar, 1917)

2. Keszthely (1906 – Bartók gyűjtése) és Béd (Nyitra, 1910)

3. Nagyszalonta (Bihar, 1916)

Kóda: Gyergyóremete (Csík, 1910)

Kodály Hátrahagyott írásainak II. kötetében (62. old.) *Csüördögölő. Népdalfeldolgozások* cím alatt a kortárs népdal-művek kapcsán elmélkedik: „Szervánszky, Szabó [Nótaszó], Ránki [Pomádé király új ruhája] *m s, d szerelme*. „Hogy veti el a paraszt”. [...] Német, az a gavotta Styrica. Mi ennek az öntudatlan pszichológiai alapja? Tudat alatt mind benne úszunk a német zenei gondolkozásban–érzésben. Hogyan magyarazzuk, hogy tősgyökeres székely nép táncává fogadta? Német katonaság Erdélyben ült a 16-18. [században] „Jómagam még 1918-ban: csüördögölőt” – olvashatjuk a vázlatosan fogalmazott történeti távlatú gondolatokat.

Ez tehát a *Régi magyar népdalok/Magyar Rondó* coda-dallama. [**d m fmrđ / m s, d m**]

Kovács János megjegyzi még a színpadi zenével foglalkozó tanulmányában: „több alkalommal előadásra került egy gordonkára és zongorára átírt változat; ezt a verziót Kodály már 1917-ben elkészítette. Kecskeméti [István] műjegyzeke szerint a hangversenytermi bemutató 1924-ben volt a Zeneakadémián Kodály szerzői estjén (ápr. 22.) nyilván kéziratból, Zsámboki Miklós és Herz Ottó előadásában.”

Most pedig itt áll előttünk első kiadásban, majd egy évszázad késéssel keletkezése után, a ma már viszonylag gyakran hallható kompozíció.

Ittész Mihály

Források:

Bónis Ferenc: Kodály Zoltán és Móricz Zsigmond. In: Rákóczi induló, Kossuth szimfónia, Székely fonó. Balassi, 2015. 201-204.

Büky Virág: „Historisches Konzert” – „Daliás idők muzsikája” In: Szalay Olga (szerk.): Száz magyar katonadal. Budapest: Balassi Kiadó–MTA Zenetudományi Intézete, 2010. 593-602.

Eőszé László: Kodály Zoltán életének krónikája. Budapest: EMB, 2007. 68-69.

Farkas Ferenc: Kodály Magyar rondójának első kiadásához. In: Bónis Ferenc (szerk.): Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence emlékezete. Kecskemét: Kodály Intézet, 1992. 118-138.

Kodály Zoltán Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers. Budapest: Szépirodalmi, 1993. 62.

Kovács János: Pacsirtaszó. Kodály első színpadi kísérőzenéjének sorsa és utóélete. In: Bónis Ferenc: (szerk.): Erkel Ferencről, Kodály Zoltánról és korukról, 2001. 133-141.

Bereczky-Domokos-et al.: Kodály Zoltán népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai. Budapest: Zeneműkiadó, 1984. 31-34.

Az Editio Musica Budapest és a Kodály Zoltán Archívum
tisztelttel meghívja Önt

KODÁLY ZOLTÁN

Magyar Rondo gondolkára és zongorára

című művének kottabemutatójára

Időpont: 2017. január 23. (hétfő), 17 óra

Helyszín: a Kodály Zoltán Emlékmúzeum előadóterme

(1062 Budapest, Andrássy út 87-89.)



Bevezető előadást tart **Ittész Mihály**, a Magyar Kodály Társaság elnöke

A kiadványt bemutatja a közreadó, **Perényi Miklós** gondonkaművész
és **Kerékfy Márton**, az Editio Musica Budapest főszerkesztője

A művet előadja

Perényi Miklós és Lantos István

Az 1917 decemberében komponált darabot Kodály két változatban készítette el: kizsenekarra, valamint gondolkára és zongorára. A szerző életében mindkét változat kiadatlan maradt. Míg azonban a kizsenekari verziót Farkas Ferenc és Máriássy István 1976-ban közreadta, a gondolkaváltozat csak 2016-ban látott napvilágot.